

Az emberi erőforrás tanácsadó mesterszak 10 éve a gödöllői tapasztalatok tükrében

**Suhajda Csilla Judit – Kenderfi Miklós
Szent István Egyetem, Gödöllő**

Magyarországon és Európában tapasztalható gazdasági változások miatt még soha nem volt ennyire fontos, hogy az állampolgárok képesek legyenek megfelelni a munkaerőpiacon velük szemben támasztott követelményeknek és sikeresen vegyenek részt a munka világában. Ebben a folyamatban jelentős szerepet töltenek be az emberi erőforrás tanácsadók, akik különböző területeken, szinteken és módon támogatják mindezekben a munkavállalókat.

A bolognai folyamatban megszületett emberi erőforrás tanácsadó képzés 2018-ban ünnepelte 10 éves fennállását, azonban annak gyökerei már 25 évre nyúlnak vissza, amikor Gödöllőn elindult a munkavállalási tanácsadó képzés. A tanulmányban a szak létesítésének hazai előzményeinek áttekintésén túl, bemutatjuk az emberi erőforrás tanácsadó mesterszak gödöllői iskolájának sajátosságait, a képzés szervezés, tervezés tapasztalatait, számba vesszük az elmúlt 10 esztendő eredményeit, valamint felvázoljuk a szak a jövő kihívásaira adekvát választ adó fejlesztési, megújulási lehetőségeit.

1. A pályaaorientációs szakemberképzés hazai előzményei

Magyarországon több mint 100 éves hagyománya van a pályaválasztási tanácsadásnak. Azonban még a rendszerváltás előtt a pszichológiai szaktanácsadás volt a legelterjedtebb tanácsadási forma, melyekre a megyei központokban felállított pályaválasztási intézetekben lehetett jelentkezni, addig a rendszerváltást követően a társadalmi igényeknek köszönhetően felerősödött a pályaaorientációs tanácsadás iránti igény. Az ebben az időszakban végbemenő szakma-és képzési struktúra átalakulása új kihívásokat jelentett, mely speciális szaktudással bíró szakembereket igényelt. Ennek eredményeképpen elkezdődött a segítő szakemberek képzése: 1987-ben szociális munkás, 1989-ben szociálpedagógus, 1992-ben pedig munkavállalási tanácsadó képzés indult, mely utóbbi célja, a munkaerőpiaci beilleszkedés támogatása volt (Szilágyi 2000/ a, b).

A tanácsadó képzés, mint az első pályaaorientációs szakemberképzés a gödöllői Szent István Egyetemen (korábban: Gödöllői Agrártudományi Egyetem) indult. A munkapályatanácsadó, mint önálló tevékenység professzionalizálódása 1995-ben kezdődött meg, mikor is az egyetem 29 hallgatója kaphatta meg tanácsadó diplomáját. Napjainkig közel 1500 hallgató szerzett ilyen irányú végzettséget a Szent István Egyetemen (Suhajda-Kiss 2016).

Gödöllő mellett más magyar egyetemeken is számos szak alakult, amely pályaaorientációs szakembereket képez. Egerben, az Eszterházy Károly Főiskolán (EKF, jelenleg Eszterházy Károly Egyetem) a szociálpedagógus szakon tanácsadó szakirány, az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen (ELTE) pedig 5 féléves tanácsadó munka-pálya szakpszichológus képzés indult pszichológusok részére. Vannak kurzusok tanárok számára is, ideértve a gödöllői Szent István Egyetem 4 féléves posztgraduális kurzusát, amely pályaaorientáció területen szakvizsgázott pedagógus képzettséget kínál, és ELTE diáktanácsadó képzését, ami 1997 óta létezik. A Szegedi Tudományegyetem (SZTE) 2008-tól másodtanári mesterszakot indított pályaaorientációból¹, amit később az ELTE és az EKF is meghirdetett (Borbély-Pecze 2010, Suhajda 2014).

¹ Tanulási és pályaaorientációs tanár (MA L)

A bolognai rendszerre való áttérést követően pályorientációs szakemberképzés is megújult: 2006-ban a folyamat eredményeképpen a korábbi főiskolai szintű tanácsadó képzést felváltotta az Andragógia alapszak, amelyen belül szakirányként megmaradt a munkavállalási tanácsadó szakma, amelyet Gödöllő mellett a Pécsi Tudományegyetem (PTE) és a Nyugat-Magyarországi Egyetem (NYME, Győr) is meghirdetett.² A korábban is létező pszichológia alapszakon továbbra is folyik a tanácsadó képzés, szociálpedagógia szakon a képzés kimeneti követelményeinek megváltozásával kikerült ugyan a tanácsadó specializáció, de az egi képzőhelyen a mintatantervben továbbra is szerepelnek tanácsadáshoz kapcsolódó kurzusok. A felsőoktatás strukturális átalakításának köszönhetően 2008-ban létrejöhettek az emberi erőforrás tanácsadó mesterszak is. A hazai szakemberképzés kapcsán fontos megemlítenünk ezeken túl a rövid, 30-120 órás akkreditált képzéseket is, amelyek jórészt pályázati támogatások révén, gyakorlatorientált ismereteket biztosítanak leginkább a szociális és oktatás területén dolgozó diplomás érdeklődők számára (Suhajda 2017).

A hazai oktatási struktúra sajátossága, hogy külön képzési hagyományokon alapul az üzleti és a humántanácsadói rendszer. Míg az előbbihez a munkaerő-gazdálkodás és a szervezeti fejlesztés fókuszú gazdasági képzések (pl. emberi erőforrások Bsc, vezetés-szervezés Msc) kapcsolhatók, addig az utóbbihoz a személyközpontú, leginkább a bölcsészettudományi és pedagógusképzés egyes szakjai (andragógia BA, emberi erőforrás tanácsadó MA, munka-pálya szakpszichológus, pályorientációs tanár stb.) tartoznak (Suhajda 2018). A felsőoktatás átalakulása lehetővé tette, hogy a területen végzett szakemberek mára már a tudományos élet aktív résztvevői lehessenek, amelyet a PhD képzés követelményeinek abszolválásával érhetnek el bölcsész, gazdasági vagy társadalomtudományi területen (Suhajda 2017).

Amennyiben a képzések regionális elhelyezkedését vizsgáljuk, azt tapasztalhatjuk, hogy a pályorientációs szakemberképzés alapvetően 4 központ köré épült ki. Ez a 4 központ megegyezik az emberi erőforrás tanácsadó képzést indító egyetemekkel. Közülük kiemelkedik a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara gödöllői és budapesti képzési hellyel, ahol az alap és mesterképzésen túl szakirányú továbbképzési szakot is rendszeresen indítanak. Szintén jelentős a Dél-Dunántúli Régióban működő Pécsi Tudományegyetem ez irányú tevékenysége, valamint a Debreceni Egyetemé Észak-Magyarországon. A negyedik pólust a felsőoktatás átalakulása miatt régi-új szereplőként³ a Széchenyi István Egyetem képviseli, mellette egyfajta jogutódként a Soproni Egyetem is indít kis létszámban kapcsolódó képzéseket. Az azonban a felsorolásból jól látható, hogy több olyan régió van, amelyben a munka-pályatanácsadáshoz kapcsolódó szakemberképzés nem, vagy csak elvétve fordul elő (Suhajda 2017).

A hazai pályorientációs szakemberképzés hagyományai és jelenkori tendenciái jól illeszkednek az európai kurzusok rendszerébe. A NICE⁴ hálózatban jelenleg 45 európai felsőoktatási intézmény karrier- és pályatanácsadó szakjainak képviselői vesznek részt és dolgoznak azért, hogy fenntartsák és erősítsék az együttműködést az oktatás és a kutatás területén. A hálózat által a pályorientáció területére kidolgozott (Schiersmann et al. 2012) szakmai kompetencia szintek (3) és tanácsadói szerepek (5) jól illeszthetők a magyar képzési struktúrára (Suhajda-Lukács 2015). Így a jelenlegi képzési struktúrában egyaránt megtalálhatók a pályainformációs tanácsadó (carrer advisor) kompetencia szintnek megfelelő (pl.: a különböző, a pályorientáció területéhez kapcsolható alapszakos és posztgraduális képzések), a pályorientációs tanácsadó (carrer guidance counsellor) (pl.: emberi erőforrás

² A felsőoktatási döntések alapján az andragógia szak, így a szakirány is kivezetésre kerül(t), a jelzett egyetemeken 2-3 éve indult az utolsó évfolyam tanácsadói specializációval.

³ A NYME korábbi Apáczai Csere János Kara átkerült a Széchenyi Egyetemhez, 2016 óta ez a kar gondozza az emberi erőforrás tanácsadó szakot Győrben.

⁴ Network for Innovation in Career Guidance and Counselling in Europe (NICE)

tanácsadó mesterszak) valamint a szakérői szinthez (career expert of a particular role) kapcsolódó (pl.: PhD képzéseket) képzések is (Suhajda 2018).

2. A Gödöllői pályaeorientációs iskola

2018-ban ünnepelte a Gödöllői pályaeorientációs iskola fennállásának 18. évét, amelynek előzményei a rendszerváltoztatás idejének környékére nyúlnak vissza. 1992-től indította világbanki támogatással a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Tanárképző Intézete Völgyesy Pál és Szilágyi Klára vezetésével a Munkavállalási tanácsadó főiskolai szakot (Kenderfi 2018).

Kezdetben a szak célja azon szakemberek képzése volt, mely a hazánkban váratlanul megjelenő munkanélküliségből fakadó problémákat, elakadásokat kezelni tudta a munkaügyi szervezet intézményes keretei között. Mára a képzés eredeti célja túlhaladottá vált, a feladat komplexitásából adódóan a végzett hallgatók a munkaügyi szervezeten túl, iskolákban, önkormányzatoknál, civil szervezetekben és a for-profit szektorban egyaránt megtalálják a helyüket (Suhajda–Kiss 2016).

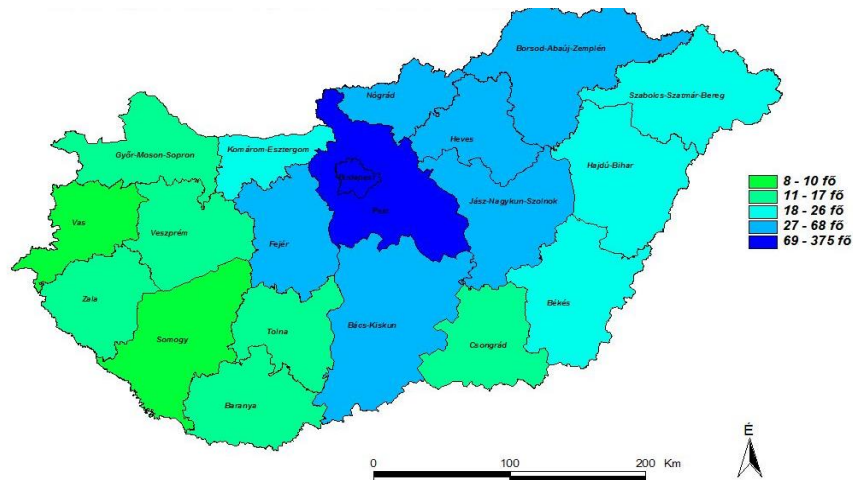
A bolognai folyamat következtében átalakult hazai felsőoktatási rendszerben, 2006-tól az Andragógia alapszak Munkavállalási tanácsadó szakirányaként sikerült továbbmenteni egy átmeneti ideig az egyéni életutak támogatásához szükséges ismeretek átadását a felsőoktatásban. Az alapszak tapasztalataira és eredményeire építve 2007-ben bölcsész képzési területen alapította és indította a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának Pályatervezési és Tanárképző Intézete a Pécsi Tudományegyetemmel, a Debreceni Egyetemmel és a Nyugat-magyarországi Egyetemmel konzorciumban az Emberi erőforrás tanácsadó mesterszakot. Ezt az elmúlt 25 év során intézményünkben felhalmozott a képzési halmazt és szellemi tőkét hívjuk Gödöllői Iskolának. Ez a szakmai műhely több mint 1800 diplomás tanácsadó szakember pályára állításában működött közre (Kenderfi 2018).

A gödöllői képzési repertoár a Munkavállalási Tanácsadó tanszék (ma Pedagógia és Pályatervezés Tanszék) gondozásában 2000-től kiegészül még a Pályaeorientációs tanár szakirányú továbbképzési szakkal (mai nevén: Pályaeorientáció szakterületen pedagógus szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzési szak). Ennek az idén nagykorúvá vált képzésnek a célja olyan szakemberek kiképzése, tanárok továbbképzése, akik az interdiszciplináris szemlélet birtokában megtanítták tanulóikat az információszerzés technikáira, hozzásegítik őket a tudatos döntéshez (pl. a pályaválasztás és a munkavállalás esetén) és a valósághoz igazított életpálya tervezéséhez (Kenderfi 2018). A képzés alapvetően a köznevelésben dolgozó pedagógusokat készíti fel a fiatalok pályaválasztási döntésének támogatására.

Mind a tanácsadó, mind a pályaeorientációs tanár szakról elmondható, hogy a gyakorlatorientáltság jellemzi. A hallgatók szakmai gyakorlatok során sajátítják el a módszertani ismereteket. A belső alkalmak során védett környezetben gyakorolhatják a hallgatók az egyéni beszélgetés fortélyait, megismerhetik a strukturált csoportfoglalkozás módszerét, annak technikáit, eszközeit. A külső gyakorlatok alkalmával pedig kellő felkészítést követően van lehetőségük valóságos körülmények között a tanácsadó szakma legfőbb metódusaival próbálkozni. Ezek a gyakorlatok leginkább Gödöllőn és vonzáskörzetében kerülnek megszervezésre és kivitelezésre. A tanulókhöz való hozzáférés, a diákok továbbtanulásának, pályaválasztásának előkészítésében, azaz a pályaeorientációjuk támogatásában való részvétel ezen a környéken a legkézenfekvőbb. A hallgatók tanulmányaikhoz kapcsolódóan mindig folytattak pályaeorientációs tevékenységet, valamint többen diplomás szakemberként is foglalkoznak a területtel a különböző célcsoportok (pl. diákok, álláskereső, hátrányos helyzetűek) fejlesztése, támogatása során.

Mindezek alapján Gödöllői Iskolán belül azt a komplex tevékenységet tekintjük a Gödöllői Pályaorientációs Iskola aktivitásának, ami a Szent István Egyetem szakmai műhelyén alapul (Kenderfi 2018).

A gödöllői pályaorientációs szakemberképzés alapvetően két helyszínen (Gödöllőn és Budapesten), nappali és levelező formában zajlik, amelyre nemcsak a régióból, hanem az ország legtávolabbi helyeiről, sőt a határon túlról is érkeznek hallgatók.

1. sz. ábra: Munkavállalási tanácsadó szakon és andragógia szak munkavállalási tanácsadó szakirányon végzett hallgatók lakóhely szerinti megoszlása (1995-2013) N=1103
Forrás: Suhajda–Kiss, 2016

Amint az 1. sz. ábra adataiból is jól látható, a munkavállalási tanácsadó szak, illetve szakirány fennállásának közel 20 évében a szakon végzett hallgatók lakóhelyének megoszlására jellemző, hogy hallgatóink leginkább az ország középső és északi részéről érkeznek: legnagyobb arányban pest megyei és budapesti hallgatóink vannak. Legkevesebben Vas, Somogy, Zala és Csongrád megyéből választják a gödöllői képzést, feltehetően a térbeli távolság miatt. Amennyiben a fenti adatokat a pályaorientációs szakemberképzés országos adataival vetjük össze, láthatjuk, hogy pont ezekben a térségekben érhető el legkevésbé a szakirányú képzések.

A gödöllői pályaorientációs szakemberképzés végzett hallgatóinak legjelentősebb hányadát a munkavállalási tanácsadó szak adja: fennállása 17 éve alatt, a 15 végzős évfolyamon összesen 1017 ember vehette át a diplomáját. Nappali tagozaton 14 évfolyam indult, emellett 13 levelezős és 4 másoddiplomás képzés végzett. Pályaorientációs pedagógusképzést eddig 190 fő végezte el sikeresen, 2018 decemberéig pedig eddig közel 750 fő emberi erőforrás tanácsadó hallgató kapott a Szent István Egyetemtől ilyen diplomáját.

3. Az emberi erőforrás tanácsadó képzés sajátosságai

A felsőoktatás strukturális átalakításának köszönhetően létrejött emberi erőforrás tanácsadó mesterszak 2008-tól öt képzési helyen (Gödöllőn, Budapesten, Pécsen, Győrött és Debrecenben) érhető el, a FIR adatai⁵ alapján immáron Szombathelyen, Sopronban, Hajduböszörményben és Szarvason is van lehetőség ilyen végzettséget szerezni. A képzés népszerűségét jól jelzi, hogy 2019. szeptemberétől a szakot Budapesten már nem csak a Szent

⁵ elérés ideje: 2019. február 14.

István Egyetem és az Eötvös Lóránd Tudományegyetem, hanem a Budapesti Metropolitan Egyetem is hirdeti⁶.

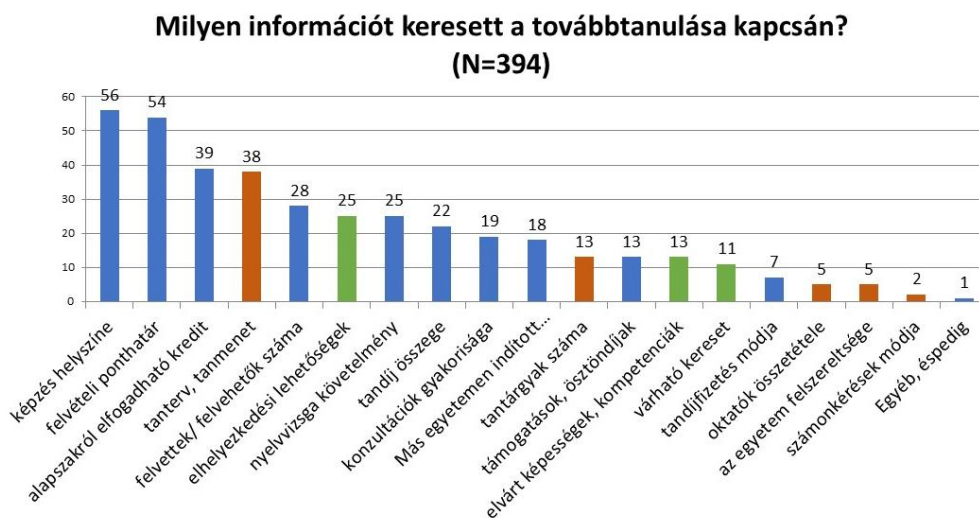
A konzorciumi formában 2007-ban alapított emberi erőforrás tanácsadó képzés 2008-ban indult el első alkalommal Gödöllőn, akkor még csak levelezős formában. A hatályos szabályozás értelmében a 4 féléves mester diplomát adó képzés célja olyan szakemberek képzése, akik megszerzett humán és gazdasági ismereteik, valamint kialakult interdiszciplináris szemlélet birtokában képesek a szervezetek, a munka, a munkavállalás és a képzés világában részletes analízisre, átfogó és speciális összefüggések megfogalmazására, a tanácsadó és értékelő tevékenységre (18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet).

A képzés tartalma magába foglalja mindazokat az elméleti és gyakorlati ismereteket, amely hozzásegíti a szakembereket ahhoz, hogy a változó munkakörnyezetben jól tájékozódjanak, és erre vonatkozó ismereteiket képesek legyenek átadni a hozzájuk fordulóknak.

A szak gödöllői elindulása óta közel 40 csoport kezdte meg tanulmányait általános vagy keresztféléves képzésen, nappali és levelező tagozaton, Gödöllőn, Budapesten és szarvasi/békéscsabai képzési helyeken. Jellemzően hallgatóink a HR iránt érdeklődnek leginkább, de jelentős számú jelentkező van, akik rendvédelmi, pedagógiai, vagy szociális területről érkeznek.

Az elmúlt években végzett szakfejlesztési kutatásaink (Suhajda–Molnár 2016) azt mutatják, hogy a szakválasztási indítékok között első sorban a szakmai érdeklődés, az előzetes tudás bővítés és az iskolai szint emelése szerepel. Levelező tagozaton jelentős arányban vannak azok, akik pályakorrekciós céllal jelentkezik a képzésre.

Hallgatóink szakválasztási tudatosságára jellemző, hogy több fórumon is érdeklődnek a szak sajátosságairól, egyre nagyobb arányban vesznek részt a kari nyílt napokon a levelező képzésre jelentkezők is.

2. sz. ábra Forrás: Suhajda–Molnár 2016

Egy korábbi kutatás eredményei azt mutatják, hogy a hallgatók számára a legfontosabbnak a képzés helyszíne és a felvételi ponthatár bizonyult szinte azonos intenzitással. A második helyen az alapszokról elfogadható kreditek állnak, ezt szorosan követi a tanterv és a tanmenet. A harmadik helyen egyre csökkenő intenzitással jelenik meg a felvehető hallgatók száma, az elhelyezkedési esélyek és a nyelvvizsga követelmények. A szakra való jelentkezéskor a hallgatókat a legkevésbé az egyetem felszereltsége, az oktatók összetétele és a számonkérés

⁶ felvi.hu alapján, elérés ideje 2019. február 14.

módja érdekelte. Összességében elmondható, hogy leginkább azokat az információkat keresték a hallgatók, hogy ők maguk felvételt nyerhetnek-e (ponthatár, felvehető száma, követelmények). Összességében jól látható tehát, hogy a tényleges tartalmi információk a képzésről (piros) és a pályáról (zöld) igen kevésbé érdekelte a hallgatókat a képzés megkezdése előtt.

Gödöllői képzés sajátossága, hogy alapvetően a tanácsadói hagyományokra és módszertanra hagyatkozik. Emiatt igen erőteljes a képzés során a pszichológiai jellegű tantárgyak súlya, valamint a gazdasági, munkaerőpiaci ismeretek hangsúlyozása és az L & D szemlélet⁷ az egyéni és a szervezeti szinten egyaránt. A gödöllői iskola hagyományaihoz mérten a képzésen igen erős módszertani háttér áll rendelkezésre, amelyet számos eszköz és módszer kipróbálása tesz elérhetővé. A gyakorlati órákon az egyéni és a csoportos tanácsadási formák és támogató módszertan elsajátítására is hangsúlyt helyezünk. A képzés gyakorlatorientáltságát nem csupán a szakmai gyakorlatok megléte biztosítja, hanem az is, hogy minden szinte minden kurzusnak van gyakorlati része is, amely során a különböző tréning, project és egyéb módszereket nemcsak tanórai keretekben, hanem azon kívül is kipróbálhatják a hallgatók. A képzés gyakorlatiasságát jól jelzi az is, hogy a záróvizsga része a portfólió bemutatása, amelynek keretében egy egyéni tanácsadási esetet, valamint két csoportos tematikát mutat be a vizsgázó hallgató. Képzés során nagy hangsúlyt fektetünk a diplomadolgozat elkészítésére, amely két módszeres empirikus kutatást foglal magában és amelynek elsődleges célja, hogy bemutassa, hogy a hallgató a képzés során tanultakat megfelelően tudja alkalmazni a gyakorlatban is és munkájával valami olyan tudományos új gondolatot, eszközt vagy módszert alkotott, amely a szak és a terület fejlesztéséhez hozzájárul.

A szak tudományos és kutatás- módszertani fókuszát jól mutatja, hogy hallgatóink eredményesen vesznek részt a kari és az országos tudományos diákköri konferenciákon, ahonnan számos díjjal és helyezéssel érkeznek vissza. Nem véletlen, hogy a szak fennállása óta 20 fő felett immár az a létszám, akik doktori képzésben folytatják tanulmányaikat, vagy szereztek tudományos fokozatot a területen.

Felmértük a hallgatók véleményét arra vonatkozóan is, hogy megítélésük szerint milyen munkakör tölthető be a megszerzett végzettséggel (Suhajda–Molnár 2016). Az eredményeket egy szöfelhőben ábrázoltuk (3. sz. ábra):

⁷ learning and development: tanulás és a fejlesztés, kifejezetten arra összpontosít, hogy segítse az embereket abban, hogy új készségeket tanuljanak, így motiváltak és produktívak legyenek a munkában

segítséget kaphatnak, életpálya tervezési folyamataikhoz. Ennek kapcsán országos szinten számos pályaorientációs központ alakult ki az egyes egyetemeken, melyek azt hivatottak szolgálni, hogy mindenki számára elérhető, humán szolgáltatások emberi erőforrás feltételeit biztosítsák. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy a pályaorientációs szolgáltatás tekintetében, az ország több régiójában (például: Észak-Magyarország) továbbra is „elmaradást” tapasztalhatunk az igénybevételt illetően.

A gödöllői képzés sokáig egyedülként biztosította a terület szakember utánpótlását, amely miatt kezdetben az ország minden területéről fogadta a hallgatókat. A felsőoktatási rendszer átalakítását követően azonban a lehetőségek bővülésével a hallgatók ez irányú mobilitási törekvése is csökkent. Ezért az elmúlt időszakban leginkább a térség vonzáskörzetéből fogad hallgatókat.

Az elmúlt tíz évben egy új szak, az emberi erőforrás tanácsadó képzés indult el és honosodott meg hazánkban, amelynek elsődleges célja az emberi erőforrás fejlesztés egyéni és szervezeti szinten egyaránt. A szak létrehozásának indokoltságát és elfogadottságát jól jelzi, hogy immár az ország több pontján, több képzőintézményben elérhető, a jelentkezések számának alakulása pedig megfelelően tükrözi a képzés töretlen népszerűségét. A különböző képzőhelyek más-más profilt és célt helyeznek az oktatás fókuszába, Gödöllőn leginkább a módszertan és az L & D szemlélet releváns. A szak jövőbeli tervei között szerepel a gödöllői pályaorientációs iskola hagyományain alapuló módszertani fejlesztések megőrzése és további támogatása, valamint a munkaerőpiaci és hallgatói igényeknek megfelelő képzési struktúra és tantárgyi tartalom kialakítása és folyamatos optimalizálása.

Irodalom

- Borbély-Pecze T. B. 2010. *Életút támogató pályorientáció*. Budapest: ELTE PPK, Neveléstudományi Doktori Iskola, Doktori disszertáció.
- Kenderfi M. 2012. A pályorientáció folyamatának korszerű értelmezése. In: Szilágyi K. (szerk.): *A pályorientáció szerepe a társadalmi integrációban*. Budapest: ELTE, TÁTK.
- Kenderfi M. 2018. A Gödöllői Pályorientációs Iskola tevékenységének bemutatása. In: Kenderfi M. (szerk.): *18 éves a "Gödöllői Pályorientációs Iskola": Tanulmányok a pályorientáció témaköréből*. Gödöllő: SZIE GTK.
- Schiersmann, C.–Ertelt, B.-J.–Katsarov, J.–Mulvey R.–Reid, H.–Weber, P. (ed.) 2012. *NICE Handbook for the Academic Training of Career Guidance and Counselling Professionals*. Heidelberg: Heidelberg University, Institute of Educational Science.
- Suhajda Cs. J.–Kiss Á. G. 2016. Hallgatók a tanácsadói képzésben, különös tekintettel a regionális különbségekre. In: Szabó J. (szerk.): *20 éves a tanácsadó képzés*. Budapest: Kontakt Alapítvány, 23–29.
- Suhajda Cs. J.–Lukács É. F. 2015. A hazai tanácsadó képzések helye a NICE rendszerében. In: Lőrincz I. (szerk.): *XVIII. Apáczai-napok. Quid est veritas? (Jn 18,38): Teóriák, hipotézisek és az igazság viszonya*. Győr: Nyugat-Magyarországi Egyetem Kiadó, 163–169.
- Suhajda Cs. J.–Molnár N. 2016. Career awareness in higher education In: Visztenvelt A.–Suhajda Cs. J. (szerk.): *Supporting career starters*. Gödöllő: Kollégium Tanácsadó, Szolgáltató Kft., 81–93.
- Suhajda Cs. J. 2014. A pályorientáció regionális különbségei – Merre tovább felsőoktatás? In: Szabó I. (szerk.): *II. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia Konferenciakötet*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat, 337–349.
- Suhajda Cs. J. 2017. *A pályorientációs tevékenység változása és megvalósulása a köznevelésben a rendszerváltozástól napjainkig különös tekintettel az információs folyamatokra*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Doktori értekezés.
- Suhajda Cs. J. 2018. Munka-pályatanácsadással foglalkozó szakemberek helye, szerepe a munkaerőpiacon In: Suhajda Cs. J. (szerk.): *Sok a levél, de egy a fa – Tanulmányok a pályatanácsadás témaköréből: Köszöntő kötet Dr. Szilágyi Klára tiszteletére*. Gödöllő: SZIE GTK, 69–78.
- Szilágyi K. 2000/a. *Munka – pályatanácsadás, mint professzió*. Budapest: Kollégium Kft.
- Szilágyi K. (szerk.) 2000/b. *Gondolatok a munkavállalási tanácsadó képzésről 2000-ben*. Gödöllő: SZIE GTK Tanárképző Intézet.
- 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról.